

БЕЛАРУСКІ ФАЛЬКЛОР У РЫМСКА-КАТАЛІЦКАЙ ЛІТУРГІІ ПРАЗ ПРЫЗМУ СТАГОДДЗЯЎ

Беларуская рэлігійная культура зазвычай паўстае ў якасці дзвух антаганістычных пачаткаў: традыцыйнай народнай і царкоўнай (літургічнай). Безумоўна гэтыя два віды музычнай практыкі маюць глыбокія ўзаемасувязі. Тэрмін «рэлігійная музыка» ахоплівае абшар спеваў з рэлігійнымі тэкстамі, якія функцыянуюць па-за літургічнай абраднасцю, у канкрэтных сітуацыях царкоўнага каляндара (песні перыяду Адвэнта¹, калядкі, песні на Вялікі пост). Частка такога матэрыялу мае непасрэдную сувязь з абрадамі, як напрыклад, пахавальныя песні.

Бытавая рэлігійная музыка лучыць у сябе дзве музычныя традыцыі: рэлігійную і народную. Рэлігійныя песні маюць цесную сувязь з літургічнымі песнямі, як музычную так і тэкставую. Таму сёння вельмі часта можна сустрэць такую з'яву, што рэлігійная песня, якая прызначана для выканання па-за Святыняй, спяваецца на набажэнстве.

Хрысціянства, якое распаўсюдзілася па ўсіх еўрапейскіх дзяржавах, дало імпульс для развіцця самабытнага музычна-песеннага мастацтва ў кожнай мясцовай Царкве. Паступовая секулярызацыя² свядомасці людзей прывяла да з'яўлення новага музычнага мыслення, якое было накіравана на эстэтычную асалоду ад прыгажосці музычных сугуччаў і росквіту інструментальнай музыкі [2, с.53].

Рэлігійныя спевы па-за храмам вядомыя чалавецтву яшчэ з часоў першых хрысціян. Пра гэта піша рускі музыказнаўца Мартынаў: «Апосталы і першыя хрысціяне, з аднаго боку, заўсёды прыбывалі ў храме, «праслаўляючы Бога», з другога боку, яны састаўлялі свае ўласныя хрысціянскія зборы ў дамах. Аб тым, што гэтыя зборы суправаджаліся спевам сведчыць пасланне Святога апостала Яна, дзе Святы апостал Павел раіць вернікам: «... псалмамі і песнапеннямі духоўнымі, спяваючы і ўсхваляючы ў сэрцах Госпада ...». Такім чынам, спеўная практыка першапачатковай ерусалімскай царквы складалася з двух кампанентаў: з старазапаветнага царкоўнага спеву і з народнага ці хатняга спеву» [3, с.66-67]. Па словах Мартынава менавіта гэты другі кампанент і пачаў актыўна развівацца ў спеўнай практыцы новых хрысціянскіх святынь.

На беларускія літургічныя спевы Рымска-каталіцкай традыцыі вялікі ўплыў аказала польская культура, якая пачала пранікаць на нашыя землі адразу з прыходам на Беларусь каталіцкага хрысціянства. У музычнай практыцы беларускіх каталікоў шырока выкарыстоўваліся польскія музычныя зборнікі, напрыклад *Kantyczka czyli Pieśni nabożne* (1885), *Cantus ecclesiastici* (1911), *Cantionale ecclesiasticum Romano-catholicum* (1862), у іх друкаваліся ноты і тэксты літургічных і рэлігійных песень, дзе асобнае месца займалі песні на святы Божага Нараджэння (Каляды), Вялікі пост і Пасху, а таксама даваліся невялікія каментарыі да святаў. Прысутнасць у такіх зборніках рэлігійных песень сведчыць аб прысутнасці простых бытавых песень у рэлігійнай практыцы насельніцтва. Хрысціянства прымала пад сваю апеку бытавую музычную спадчыну.

Заходнееўрапейскія вучоныя (Зола, Бартноўскі) звяртаюць увагу на тое, што рэлігійныя песні Рымска-каталіцкай царквы маюць непарыўную сувязь з грэгарыянскім харалам, альбо грэгарыянскі харал мае сувязь з рэлігійнымі песнямі. На гэты конт існуе падвойнае светасузіранне. Гэта ўзаемасувязь пачала праяўляцца тады калі ўвайшла ў царкоўны абыход народная мова, а дакладней родная мова кожнай народнасці, а не так як было раней, што існавала толькі лацінская мова набажэнстваў. Пачалася перамена не толькі моўная, але і музычная. У мелодыі харалаў пачалі пранікаць народныя элементы.

Як піша Бартноўскі, не ўсе рэлігійныя спевы маюць харальныя карані і не ў аднолькавай ступені. Бартноўскі падзяляе сферу ўздзеяння харалаў на рэлігійныя песні на тры групы. Некаторыя мелодыі рэлігійных песень цалкам запазычаныя з грэгарыянскага харалу і толькі маюць просты народны тэкст; іншыя рэлігійныя песні пранізаныя меладычнымі фігурацыямі харалаў, але часткова; і апошняя група – гэта песні, якія не маюць ніякай істотнай сувязі з харалам, але меладычна нагадваюць харал [5, с.116-120].

Сінтэз культурна-стылявых пластоў старажытна-беларускай музычна-песеннай культуры адлюстроўваў інтанацыйна-гістарычную вобразнасць той эпохі, у якой ствараліся яе мастацкія ўзоры. Безумоўна, асаблівасці старажытна-беларускага выканальніцтва вызначаліся інтанацыйным фонам эпохі, які складаўся з музычна-фанетычных асаблівасцяў, якія адносіліся да розных тыпаў культур. Сучасная культура патрабуе асаблівага спосабу інтэрпрэтацыі фальклору, асабліва рэлігійнага. І ўвогуле, ці можна выкарыстоўваць такі тэрмін як інтэрпрэтацыя³ адносна музычнай рэлігійнай практыкі?

¹ У каталіцкай Царкве Адвэнт распачынае новы год літургічны. Слова *adventus* паходзіць ад *advenire*, што азначае прышэсце (гр. *Epiphania, parousia*). Адвэнт – час чакання Раджання Хрыстовага.

² Секулярызацыя (лат. *Saecularis* – мірскі, свецкі) – працэс зніжэння рэлігійных пачуццяў ў свядомасці людзей.

³ Інтэрпрэтацыя (ад лац. разтлумачыць) – працэс гукавой рэалізацыі нотнага тэксту. Інтэрпрэтацыя залежыць ад эстэтычных прынцыпаў школы ці накірунку, да якога належыць выканаўца, ад яго індывідуальных асаблівасцей і ідэйна-мастацкай задумкі. Інтэрпрэтацыя мае на ўвазе індывідуальны падыход да дадзенага твора [4].

Па сваёй сутнасці любое выкананне фальклору можна назваць інтэрпрэтацыяй. Агульнавядома, што аўтэнтычны фальклор існуе толькі ў жывым бытаванні. Яго выкарыстанне ў іншых галінах культуры атрымала ў навуцы тэрмін «фалькларызм» [1, с.406-407].

Даследуючы працэсы і метады ўзнаўлення фальклору, Аляхновіч А. М. вылучае па ступені складанасці іх асваення сем тыпаў фалькларызму: традыцыйны фальклор, другасны фальклор, апрацаваны фальклор, аўтарскія творы, творы асобных калектываў, якія прайшлі праз працэс фалькларызацыі, стылізаваны фальклор, рэстаўраваны фальклор, рэканструяваны фальклор. Усе вышэй пералічаныя пазіцыі можна ўжываць адносна інтэрпрэтацыі і сучаснага выканання рэлігійных народна-бытавых песень.

На сённяшні дзень беларускае музычнае выканальніцтва рэлігійных песень Рымска-каталіцкай Царквы вельмі разнастайнае і рознапланаванае.

Часцей за ўсё ў спеўнай практыцы Рымска-каталіцкай традыцыі можна вылучыць тры групы спевакоў: людзі сталага пакалення, сярэдняга ўзросту і моладзь. Кожная з гэтых груп мае свой стыль выканання. Гэта залежыць ад іх узросту, спеўных магчымасцей, жыццёвага вопыту і многа іншага.

Людзі сталага пакалення спяваюць ў беларускай народнай манеры з усімі ўласцівымі асаблівасцямі такога спеву: варыятыўнасць напева, дывізі (вельмі частая з’ява, асабліва калі песня мае шырокі дыяпазон), паўзіраванне, змена памеру і рытмікі. Магчыма гэта група спевакоў знаходзіцца найбліжэй да аўтэнтычнага выканання, але гэта дастаткова спрэчнае сярэдняе, бо аўтэнтычнасць гэта не проста манера спеву, гэта нешта значна большае, напрыклад сэнс, эпоха, тэматыка, мелодыка твору.

Другая група спевакоў – гэта людзі сярэдняга узросту спяваюць больш роўна і рытмічна, з мякчэйшай атакай гуку, з большай працяжнасцю, без выдыхаў на прыканцы фразы. Тыя ж самыя творы што спяваюць сталае пакаленне гучаць зусім па-іншаму. І такі новы выгляд песень, напэўна таксама можна назваць аўтэнтычным выкананнем у суадносінах з наступным пакаленнем.

А на конт выканальніцтва моладзі можна ўвогуле шмат гаварыць. Сучасная музычная практыка каталіцкай моладзі крочыць разам з часам. Моладзь спявае і тыя ж калядкі, што спяваюць іх бабулі, але ўжо ў «новым варыянце»: гэта розныя апрацоўкі і аранжыроўкі, як з боку спеўнага так і з боку музычнага выканання. І іншы раз можна проста дзіву дацца, як можна змяніць старадаўні твор, што нават не можна яго пазнаць. І ўвогуле цяжка сказаць адназначна, ці можна гаварыць аб духоўнасці ці рэлігійнасці некаторых апрацовак, якія выконваюцца моладдзю ў некаторых храмах. Асабліва калі справа датычыць музычнага суправаджэння. Ударныя ўстаноўкі, электрагітары – ці гэта спрыяе ўспрымання рэлігійнага тэксту? Магчыма, але толькі невялікай колькасці верніка, той самай моладзі, але Касцёл, як з’ява паўсюдная існуе не толькі для моладзі... Але ці можна і ў гэтым выпадку гаварыць пра аўтэнтычнасць, альбо хто бліжэй да аўтэнтычнага выканання? Напэўна гэтыя пытанні ўсё ж такі яшчэ застаюцца адкрытымі...

Ці будучы сённяшнія «аўтэнтычныя» інтэрпрэтацыі лічыцца аўтэнтычнымі праз дваццаць год? Альбо пройдзе яшчэ адна пераацэнка каштоўнасцей?

Такім чынам можна сцвярджаць, што рэлігійны фальклор з’яўляецца своеасаблівай усеагульнараспаўсюджанай «мовай пачуццяў». Ёй карыстаецца ў якасці сродку камунікацыі тая ці іншая сацыяльная група, для якой гэты жанр характэрны, ці грамадства ў цэлым.

Спіс літаратуры:

1. Восточнославянский фольклор : Словарь научной и народной терминологии / под ред. В.Е. Гусева, В.М. Гацак ; отв. ред. К.П. Кабашников. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.
2. Густова, Л.А. Музыкально-певческая культура православной церкви Белоруссии / Л.А. Густова. – Минск : Бестпринт, – 2006. – 168 с.
3. Мартынов, В. История богослужебного пения : учеб. пособ. / В. Мартынов. – М. : РИО Федеральных архивов ; Русские огни. –1994. – С. 240.
4. Энциклопедический музыкальный словарь / под ред. К.А. Жабинского. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 512 с.
5. Bartnowski, B. Związki chorału gregoriańskiego z ludową muzyką i pieśnią religijną w Polsce, w: Dziedzictwo Europejskie a polska kultura muzyczna w dobie przemian, red. A. Czekanowska, Kraków, 1995. – S. 116-120.